

Йордан Йовков

Дядо Давид

I

Едничкото нещо в стаята на тримата митнишки стражари в Али Анифе, бедна и съвсем гола стая, каквито са всички казармени жилища, върху което погледът може да се спре с повече любопитство, бяха петте или шестте големи старовремски сабли, изправени в къшето до камината. Тия сабли не бяха на стражарите. Техните, „шашките“ им, както ги наричаха, друга направа и много по-малки, сякаш детски играчки при ония, големите, бяха окачени на стената, гдето бяха шинелите и карабините им. Големите сабли при камината бяха останали от по-рано, още от руската окупация, бяха сабли, носени едно време. И наистина, като гледаше човек тия ръждясали вече ножници, тежки, прави, извънредно дълги, за които е трябвало ръстът и снагата на исполини, тия ръкоятки с цвят на змийска кожа, защитени с пръчки от лъсната мед, които е можела да обхване само голяма и силна ръка, не беше мъчно да се разбере, че хората, които са носили тия сабли, принадлежат вече на миналото.

Такива са били някогашните митнишки стражари в Али Анифе. Техните могъщи фигури, яхнали на буйни коне, се мяркаха още като видения в паметта на по-старите хора, които обичаха да приказват за тия смели и храбри мъже, главоломни ездачи с подсукани мустаци и с накривени фуражки, напети в кафявите си униформи, които са били също като сегашните, но на които по-хубаво са стояли зелените нашивки, защото по-зелени са били тогава и горите на Делиормана, и полетата на Добруджа. Но времената бяха се изменили и наедно с тях и хората, и самата служба. Днешните стражари в Али Анифе, поне повечето от тях, бяха кротки и безобидни хора. Като своите предшественици в миналото, те не патрулираха вече по границата, нямаха кървави срещи с бегачи, контрабандисти и шайки. Сега тяхната работа беше само да посрещат и изпращат пътниците, да преглеждат багажите, да прехвърлят и да теглят стоките, да вършат, с една дума, вечно едни и същи формалности при преминаването на границата. Вън от това те бяха свободни, оставаше им да се погрижат за себе си, за храната си, като прекарваха времето според нрава и наклонностите си. Ходеха най-често без пояси, гологлави, като писари, със забучени над ухото моливи. И много по-често им се случваше да вземат лъжицата, за да опитат яденето, което вреше на огъня, отколкото да турят ръка на саблята или на пушката си.

Единият от тях, Милан, беше висок, слаб човек, с червеникави

вежди и мустаци и с големи сини кръгове под очите. Той беше кротък и мълчалив и някаква особена меланхолия падаше на бледното му, почти прозрачно лице винаги, когато погледът му се отправяше към широкото поле наоколо. Той поддържаше голямо семейство в града, беше най-беден от всички и имаше много грижи, макар че почти никога не се оплакваше от това.

Другият пеши стражар, Теохарий, беше пълна противоположност на Милана. Ако във всяка работа трябва да има една пружина, един механизъм, който да я подтиква и поддържа, тая пружина беше не старият управител, не ленивият и разсеян секретар, а Теохарий. Пъргав и лек, с гъста черна коса, която стърчеше над челото му като четка, с живи черни очи, които играеха й светеха сред мургавото му сипаничаво лице, той тичаше насам-нататък, подканяше, нареждаше, вечно приказлив и вечно весел. Пътниците, които минаваха за пръв път оттука, ако запомнеха нещо от митницата, това беше лицето и шегите на Теохарий. Ако им се случеше да минат и втори път, те бяха вече с него стари приятели.

Третият стражар в митницата беше дядо Давид. Той беше конен стражар, единственият конен стражар на митницата. Големите кавалерийски сабли, които стояха до камината в стражарската стая, не бяха само една музейна вещ. Те бяха жива брънка с миналото на митницата, пазеха спомени, които бяха свързани с живота и с младините на самия дядо Давида. Защото той беше започнал службата си тъкмо в онова бурно и войнствено време, когато карабините често пукаха по пътеките, които водеха към границата, и единствен беше оцелял от ония яки и смели хора, в нозете на които бяха дрънчали тия дълги сабли. Неговата външност изведнъж напомняше епическата фигура на опълченец: сурово лице, стреловит поглед изпод гъсти вежди, големи ястъклии мустаци, вече посребрени от времето. Той беше по-висок от среден бой, здрав, набит, малко натежал. Но и в напредналата си възраст беше запазил силите си и само една телесна повреда, спечелена през време на службата, беше го приковала към по-лека и по-безопасна работа. А неговата работа в митницата беше да отива по два пъти в седмицата в града да отнася и донася пощата. Оттук беше излязъл и пряхорът му – дядо Давид Пощата.

В много неща миналото живееше у дядо Давида. Преди всичко неговият кон: това беше великолепно животно, каквото днес рядко може да се види. И в силата, и в размерите му имаше нещо също тъй старинно, нещо другошно, с друга мярка и друг размах, както и големите кавалерийски сабли на митницата. Приличаше да е някой кон от приказките, конят на някой от старите юнаци или конят на Змея Огняна. Самият

цвят на косяма му беше от най-редките: синкавопепеляв, какъвто е цветът на току-що счупено желязо, също тъй гъсто напръскан със ситни черни капчици; съвсем черни бяха само гривата, опашката и нозете му от коленете надолу. Тоя кон нямаше тънките членове и болезнената нервност на конете от арабска раса. Напротив, беше едър, месест, с нозе като стълпове, широк и кръгъл отзад като бъчва. Но това не му пречеше да бъде пак лек и пъргав и ако известна елегантност му липсваше, в замяна на туй пък някаква неукротима мощ и бесни пориви имаше във всичките му движения. Наместо извитата лебедова шия на цирковите коне, тоя див степен кон имаше шия къса и дебела като пън, застлана с такава буйна грива, паднала и отпред по челото му, и върху очите му, че поскоро приличаше на лъв. И някакъв неугасим огън гореше в мрака на очите му, чийто поглед сякаш винаги беше нейде далеч; ушите му бяха все нашрек, ноздрите му се свиваха и разпущаха като нещо живо.

За никого не беше тайна, колко много е привързан дядо Давид към своя кон. Той сам казваше, че няма нийде никого и че едничкото нещо, което му е останало на тоя свят, е конят му. За него той харчеше всичко. Зоб му даваше повече, отколкото трябва, и за да не се вяжда, овеса сменяше с ечмик, ечмика с чисто жито. Когато конят стоеше в яхъра, той му изплиташе гривата и опашката на плитки и само когато щеше да тръгва, след като го беше шчесал и очистил тъй, че козината му лъщеше като коприна, той разплиташе тия плитки и тогава гривата и опашката на коня се спущаха на вълнисти къдрици, като косите на момиче. Малки плитки оставаха само тук-таме по гривата и при дъното на опашката, които Дядо Давид умееше да прави по един майсторски начин, като вплиташе в тях по един червен ширит, за да предпази коня от уроки.

Цяло събитие, едно наистина рядко зрелище, биваше всяко тръгване на дядо Давида за града. Това беше твърде сложен, твърде продължителен и твърде тържествен обред, на който не пропускаха да се полюбуват и Теохарий, и меланхоличният Милан, и пътниците, които се случеха там. Много често дори сам управителят на митницата подаваше главата си из прозореца, за да погледа и той. Гънките на бялата му брада криеха устните му, очите му не се виждаха от тъмните очила, но двете отвесни бръчки, които се явяваха между веждите му, някак особено наклонената му глава и цялата тая неподвижност на позата му показваха, че той освен че следи и наблюдава всичко, но в същото време като че и съсредоточено се вглъбява в някоя своя мисъл.

А в това време конят на дядо Давида, оседлан и стегнат, вече е изкаран пред митницата и вързан за същия тоя стълб, висок като корабна

мачта, на върха на който се развяваше трицветното знаме. От изгряването на слънцето не се е минало много време. Тънка мъгла още плува над полето, росата още блещи по зелените поляни. Конят е нетърпелив, неспокоен, върти се насам-нататък, засилва се и се връща, дръпнат изведнъж от поводата. Понякога той се спира, обтяга се на могъщите си нозе, по които се кръстосват набъбнали жили, издига глава, наостря уши и се вглежда в полето. Един миг като че не диша и в очите му се набира, грее и се тъмнее някаква страшна мъка. Той вижда свободните коне, които пасат по поляните, леко помръдва глава, като че е дочул нещо, и започва да цвили, като тресе цялото си грамадно тяло. След туй той започва да се опъва пак на поводата си, върти се, души земята и пръхти тъй, че прах се вдига под ноздрите му, тупа с тежките си копита и размята настърхналата си грива на лъв.

А дядо Давид, наглед уж равнодушен, но всъщност с изпълнено от гордост сърце, особено като виждаше пък колко хора се спрели и гледат коня му, излиза и влиза в митницата, връща се при коня, подстыга му коланите, опитва стремената, тъкми седлото. Конят присвива уши и се опитва да хапе, но дядо Давид не обръща никакво внимание на това, защото знае, че животното се шегува и лови куртката му само с бърните си. Все тъй безстрашно дядо Давид минава и покрай задницата на коня, но винаги в тия случаи той му се обажда и му подвиква с някоя по-силна дума.

Колкото по приближаваше времето за тръгване, толкова конят ставаше по-неспокоен. Най-последно, след като закачеше дисагите с пощата, дядо Давид отвързваше коня, прибираще юздите и туряше крак на стремето, като преди това набързо и накратко се прекръстваше. Теохарий стоеше пред коня и го държеше. Когато дядо Давид се качеше и като се понадигнеше веднъж или дважд, се настанеше на седлото, даваше знак само с очи и Теохарий пущаше коня. Тогава настъпваше най-интересното зрелище и то се повтаряше при всяко тръгване: усетил се свободен, големият и силен кон се устремяваше изведнъж напред, като че искаше да хвъркне. Коланите пропукваха, изпод копитата изхвърчаше пръст. Но силната ръка на дядо Давида опъваше юздата и конят, внезапно спрял, но неукротен още, приклякваше на четирите си нозе като на пружина, опашката му стигаше земята, шията му се надипляше на гънки, устата му беше раззината, очите му като че щяха да изкочат. И все пак, като не можеше да надвие на юздата и да полети напред, той започваше бясно да се мята ребром и едновременно с четирите си крака, два пъти на една страна и след това се обгръщаше и правеше също такива

два скока на другата страна. Тия луди скокове приличаха на странна някаква каруселна игра и все пак смаяните и изтръпнали зрители неволно се стъписваха крачка назад. А дядо Давид стоеше на седлото малко със свити вежди, но спокоен и ни един мускул не трепваше на лицето му. Последваха още няколко неправилни стъпки и след това конят, все тъй буен и сприхав, влизаше в пътя и поемаше бърз, но лек и плавен вървеж.

Някакъв товар като че падаше от плещите на всички и очите на любопитните, пламнаха от възхищение, гледаха сега широкия гръб на дяда Давида. Шапката му описваше една вълнообразна линия във въздуха, виждаше се развяна настрана гривата на коня и в белите кълба на повдигнатия прах проблясваха за миг подковите му.

– Преде, преде! – провикваше се Теохарий, като се любуваше на хубавия вървеж на коня. – За четири часа вземи си го в града. И какъв раван – да заспиш отгоре му.

– На такъв кон отгоре май мъчно се заспива – казва някой от пътниците.

– Ще заспиш и ще се намериш под краката му – обажда се друг.

Теохарий и пътниците се смеят и тръгват към митницата. Милан погледва още няколко време подир дяда Давида, после очите му се премрежват и той, без да вижда вече нещо, се замисля. След туй погледът му се отправя към полето и, както винаги, привичната му меланхолия пада като сянка връз бледното му болнаво лице.

От града дядо Давид се връщаше още на другия ден. Обикновено нищо лошо не му се случваше по пътя, не биваше и твърде изморен, но въпреки това той винаги пристигаше нещо неразположен, кисел, имаше надменния и горделив вид на човек, който е свършил голяма и важна работа, затова много-много не му се приказваше, раздаваше само с по няколко думи това, което беше купил от града за стражарите или което им бяха пратили от къщи, и по-нататък гледаше само своя кон. Но и стражарите не бързаха да го разпитват, едно, че добре знаеха привичките му, и друго, че по това време бяха заети с работа. Наистина, пътници рядко минаваха през Али Анифе, но и да не минаваха, стражарите трябваше да ги чакат, пък освен това в митницата живееше и управителят, и секретарят, така че те постоянно се намираха пред очите им. Особено внимателни стражарите бяха към управителя, и то не че се бояха от него, а защото той им вдъхваше неволно, както и на всички, които го знаеха, голямо уважение. Управителят на митницата, Дядото, както просто го наричаха всички, беше стар човек, много по-стар и от дяда Давида, с

голяма брада, разстлана нашироко въз гърдите му, един от ония дългогодишни и честни чиновници, у които службата, законът и човекът ставаха сякаш нещо неделимо. Неговият кротък нрав, напредналата му възраст и ревматизмът, от който страдаше, го караха да прекарва повече над писалището или в стаята си. Но всеки ден, навечер, малко попроменен сега, защото за първи път през деня снемаше очилата си и туряше шапка на главата си, със същия той важен и величествен вид, който му придаваше бялата му брада, той излизаше и като се подпираше тежко на бастона си и покашляше, тръгваше на разходка към селото. Наедно с него, или малко по-късно, излизаше и секретарят.

Тогава знамето, което цял ден се развяваше на върха на високата като мачта върлина, се снемаше, знак, че канцеларията е затворена и пътници повече не се пушат да минават, и стражарите оставаха сами. Не толкоз умората, колкото облекчението, че се отърват от стеснението пред началството, изведнъж ги разполагаше към почивка и ги развеселяваше. Те излизаха и сядаха на сянка пред митницата. Слънцето приближаваше да заседне и те виждаха пред себе си полето, заляно със светлина, зелено и безкрайно. А по онова време тук имаше места, по които плуг още не беше минал. Отсам и отгатык границата се разстиляла поляни, с такава гъста трева и с такъв висок бурен, че добитъкът се закриваше цял в тях. Най-много бяха овчите опашки, високи и жилави пръти, с отрупани с жълт цвят върхове, които светеха в лучите на слънцето като остриета на копия.

Стражарите се разгълчаваха, правеха си кафе, почерпваха се и с по някоя чашка ракия. Навъсените вежди на дядо Давида се раздипляха и под краищата на ястъклиите му мустаци едва-едва, като слънце изпод облак, светваше усмивка. Той изведнъж ставаше приказлив и сега вече с най-големи подробности разказваше за последното си ходене в града, изреждаше хората, които беше видял, новините, които беше чул, описваше надълго всички ония дребни и незначителни случки, които стават всеки ден, забравят се и не оставят никаква следа подире си, но които блазнаха любопитството на стражарите, и то само затуй, защото живееха в уединение. При друго, още по-благодарно настроение дядо Давид даваше най-големи подробности за свиждането си със семействата на стражарите. Разказваше например за двете деца на Милана, най-малките, които, хванали майка си, едното за едната ръка и другото за другата, бяха идвали при него чак на хана. И не без нежност в гласа си и без любов в коравото си и сурово сърце, дядо Давид разказваше за малкия четиригодишен син на Милана, подражаваше гласа и запитванията му,

предаваше самите му думи и голямото му желание да го качи на големия кон. По обичая си, Милан се разчувствуваше, усмихваше се, но усещаше как връз очите му се спущат влажни мрежи.

Неусетно слънцето беше залязло. Полето беше потъмняло, но жълтите цветове на овчите опашки още личаха и като тънки златни линии сечаха падналия здрач над зеленината. Като че в тая тиха вечер, в молитвения час преди изгряването на звездите, хиляди свещи горяха в полето с устремени към небето пламъци...

И тишината, която падаше над равнините, проникваше и в душите на тримата стражари. Минутите не бягаха, животът не беше тъй болезнено трескав, нещо от самата вечност се откриваше пред тях и ги включваше в себе си. И те се чувствуваха по-близки, по-добри, свързани не само с отколешното другарство, но и с нещо друго, за което сякаш нямаше дума. Това чувство у тях трае минута, две. Тайната, която ставаше в полето, като че се свършва; мракът, принадлежал изведнъж, угася безбройните златни свещи. Стражарите се развеселяват отново и малко по-късно, при сребърната светлина на месеца, ако Теохарий не пее някоя провлечена и страстна турска песен, то дядо Давид непременно вече разказва някое от страшните свои приключения в горите на Делиормана. Най-внимателен е Милан и когато той слуша опасните подвизи на дядо Давида, във въображението му се мяркат големите кавалерийски сабли, изправени при камината, и като че ли едвам сега намира отговор на всичките ония свои мисли, които са му идвали на ума, когато е гледал тия сабли.

Така си вървеше, така беше си вървял дълго време животът на тримата митнишки стражари в Али Анифе. Но ето нещо ново и неочаквано дойде да смути неизменния и равен ход на нещата.

II

На границата те не бяха сами. Освен митницата имаше и други учреждения, настанени в десетина по-малки и по-големи къщички, с градинки около тях, с една кръгла и зелена горичка от млади акации от едната страна. Една пътека през високата трева водеше от митницата до най-близката къщичка, в която живееше ветеринарният фелдшер. Той беше сам, развъждаше много кокошки и гълъби, имаше и няколко тръвни с пчели, между които най-често се виждаше да ходи, гологлав и по бели ръкави, на слънцето. По-нататък из тревата показваше белите си стени къщичката на подпоручика и до нея пограничният пост с други няколко постройки наоколо, в които живееха десетина души войници и старшият подофицер Рафаилов, широкоплещестият оня Рафаилов, с дебелите черни мустаци и гръмоподобен глас. Много наблизко, всичко на всичко десетина крачки от българския пост, на отвъдната страна, беше румънският и малко по-настрана – румънската митница.

Знамена се развяваха цял ден над всичките тия къщички, белите им стени приветливо светеха на слънцето, в градинките се пъстрееха ярките бои на цветята, из някой отворен прозорец се чуваше песен или свирише грамофон. И ако не бяха въоръжените патрули, които отиваха и се връщаха по бялата пътека на границата, ако не бяха и двамата часови, застанали един срещу друг с лъснати на слънцето ножове, човек би помислил, че някакъв вечен празник царува на това хубаво място.

Чужди и свои се познаваха добре. И ето защо не без любопитство всички вече говореха, че тия дни щяла да пристигне жената на Рафаилов, за да прекара тук лятото с децата си. И наистина, една сутрин, малко подир изгряването на слънцето, около малката къщичка, която беше оставена на подофицера, се появи и пак се прибра жена с бяла забрадка. След туй там се замърка и се зашура по всички посоки, като блещеше на слънцето между бурените, нискостриганата глава на едно девет-десетгодишно момче. То се появи и на самата граница, между двамата часови, които го гледаха усмихнати. Силният бас на Рафаилова прогърмя откъм малката къщичка и детето се повърна назад. То се изгуби и след малко, като че из земята, изскочи пред самата митница, гризеше един комат хляб и зяпаше колата, която беше се спряла там. Теохарий спря да рови багажите и го погледна: мургавото лице с издадени скули, тия черни продълговати очи, които гледаха усмихнато и малко лукаво, изведнъж

му напомниха Рафаилова. Теохарий се засмя и рече:

– А! Дойдохте ли вече? Дойде ли мама ти? Как се казваш?

Детето се позасрами, наведе се и зачерта с босия си крак из пясъка. То пак захапа хляба си, поусмихна се с продълговатите си очи, но нищо не каза.

– Кажи де, как се казваш? – повтори Теохарий.

– Коста – сипкаво и дебело отговори детето и Теохарий се засмя, защото и в гласа позна бащата. Като че пред него стоеше сам Рафаилов, само че по-малък.

– Ах, чапкън с чапкън – смееше се Теохарий, – одрал сякаш кожата на баща си, същия Рундю Рафаилов!

В приликата трябваше да се уверят и Милан, и дядо Давид. Но Коста не издържа такова подробно разглеждане, показва си гърба и замина към поста с комата си.

Любопитството на стражарите да видят отблизо новодошлите скоро беше задоволено. Видяха и жената на Рафаилова. За голяма изненада на всички, тя беше млада, пълничка, твърде хубавичка, но някак уморена, отпусната и малко небрежна към себе си. Тя имаше три деца и, както се виждаше, грижите за тях и къщната работа ѝ тежаха. Най-много главоболия ѝ идеха от Коста. Когато старшият биваше в къщи, Коста, наказван и командуван чисто по военно, нямаше какво да прави, седеше на едно място и като си преглъщаше сълзите наедно със зальците си, залавяше се да бави тригодишното си сестриче. Но старшият отиваше по обиколка по границата. Гълъбите на фелдшера на големи ята се вдигаха от покрива на къщата му. Те бяха подплашени от Коста и това беше първият знак, че баща му го няма и че той е свободен. Той се скиташе из обраслите с висок бурен поляни наоколо, преминаваше с най-голяма свобода от едната в другата държава, губеше се с часове. И съвсем ненадейно, с изподраскани нозе, с боядисани от къпините уста, дохождаше в митницата, спираше се на прага и се усмихваше на Теохарий. Оттук той пак отиваше в полето и скрит в тревата и невиждан от никого, дълго наблюдаваше и се любуваше отдалеч на големия кон на дяда Давида.

Наблизо до постове, отгатак салкъмената горичка, имаше сух дълбок кладенец, който бяха изоставили, защото не беше излязло вода. Рафаилица най-много се боеше от тоя кладенец, макар да знаеше, че е запушен с греди и дъски. Освен туй, децата и работата я подлудяваха и тя не знаеше какво да прави сама. Често пъти тя излизаше от къщи, туряше ръка на очите си, за да си пази сянка, оглеждаше се по всички посоки наоколо и чакаше да види къде между бурените ще блесне голата

глава на Коста. Като го видеше, тя пристъпваше няколко крачки и колкото глас имаше, викаше: „Коста!“ Нито на първия, нито пък на втория и на третия вик Коста се обръщаше. Най-после той се поспираше и като разбираше, че нищо не се е случило, а само го викат, обръщаше гръб и голата му глава се заклащаше отново между върховете на бурените.

– Коста! – викаше тогава Рафаилица още по-силно и в гласа ѝ прозвучаваше плач. – Коста!

Коста не се обръщаше.

– Коста! – избухваше Рафаилица и, отчаяна и ядосана, започваше да кълне: – Коста! Дано ни кост, ни вест от тебе! Да пукнеш макар, чу ли? Дано гроб, че дълбок! Ах, боже, боже, камък да бях родила, а не тебе, върколако черен! – говореше тя с плач в гласа си и се прибираще в къщи.

Понякога тя се опитваше още в самото начало да хване беглеца. И стражарите от митницата често пъти гледаха как Коста бяга с всички сили, а подир него Рафаилица. Но тая гоненица не траеше дълго време и Рафаилица, запъхтяна и уморена, се спираше.

– Чума да те тръшне! Дано пукнеш, че да се отърва от тебе!

Коста удряше юмруците си и я дразнеше:

– Не мож, не мож, не мож... – и се смееше.

– Под бяло да се засмееш! – викаше Рафаилица. – Ей тук да те зароя! – казваше тя и показваше земята.

Така го кълнеше тя винаги. И кълнеше го с яд, с омраза, като че наистина искаше да се случи тъй, както нареждаше в клетвите си. Чиновниците от границата я слушаха, гледаха немирника и се смееха. Но за всички стана ясно, че тия клетви, инак невинни сами по себе си, защото в най-лошия случай не бяха нищо друго, освен една привичка, страшно много дразнеха дядо Давида. Когато чуваше Рафаилица да кълне, той изведнъж кипваше, влизаше вътре, като че искаше да се скрие някъде, за да не чува, но веднага пак излизаше и започваше да се разхожда ядосан, развълнуван.

– Гледай каква вещица – говореше той със стиснати зъби, – как кълне! Защо го кълнеш, вземи по-добре, че го набий, от бой няма да умре!

Когато Рафаилица се прибираще, дядо Давид седяше на пейката и колко много беше развълнуван, се виждаше от това, че като изваждаше табакерата си и започваше да си прави цигара, ръцете му трепереха като от треска.

Това започна да се повтаря почти всеки ден, дядо Давид се

дразнеше все повече, ставаше груб и със стражарите, и с пътниците. А веднъж, когато Рафаилица се случи по-близо, той се нахвърли отгоре ѝ.

– Какво си се разпищяла мари? – викна ѝ той. – Какви са тез клетви? Какво искаш от него, дете ти е! Набий го, не го кълни, набий го, ако можеш, защо ще го кълнеш!

Рафаилица пламна като божур, наведе очи и си отиде, без да каже нещо. Но няколко дни след това Рафаилов се завърна от обиколката си по границата, влезе веднъж в стаята на стражарите, смотолевни едно добър ден, което никой не чу, и като заподсуква дебелиите си мустаци, започна:

– Ти, дядо Давиде, такоз... какво си казал на фамилията ми...

Изведнъж той издигна гръмовития си глас и завика:

– С какво право, питам те, с какво право? Да ме докачаш! Да стъпаш на честта ми! Ти... кой си ти, какъв си? Ти ли ще ми заповядваш в къщата ми, ти ли ще ме учиш как да гледам детето си? Ти трябва да зна-еш, господине мой, че аз...

И настръхнал, потъмнял, той махаше с ръце и идеше все по-близо към дядо Давида. Тозчас Милан и Теохарий скочиха от местата си и минаха пред него, готови всяка минута да го хванат и да го възпрат, защото познаваха добре и дядо Давида и знаеха какво може да стане, като се срещнат два остри камъка. За голямо чудо, тоя път дядо Давид остана съвсем спокоен. Докато старшият викаше и махаше с ръце срещу него, той само се попремести на леглото си, гдето седеше, събу си чехлите и си прибра нозете, та седна по турски, после заслуша старшия и като поклащаше глава и се усмихваше с горчивина и съжаление, чакаше го да свърши. И най-после, когато и нему дойде ред да каже нещо, той кротко и примирително обясни как беше станала случката с Рафаилица. Всичко това не беше в навиците на дядо Давида, но тъй стана. Сам Рафаилов, макар и да искаше да се кара още, но като не срещаше упорство, сниши гласа си и започна да приказва и той по-меко.

Отпосле Теохарий често закачаше дядо Давида, че се бил уплашил от старшията. Дядо Давид го поглеждаше тогава мълчаливо, спираше върху му своя изменен напоследък, станал разсеян и скръбен поглед и без да се усмихне с оная тънка усмивка, която по-рано често се явяваше изпод белите му мустаци, поклащаше глава и се съгласяваше, че уж е тъй. А всъщност дядо Давид не беше се уплашил от подофицера, както рядко можеше да се уплаши от когото и да било. Истината беше, че още преди тая случка, още след скарването си с Рафаилица, той изпадна в съвсем друго настроение. Клетвите на Рафаилица повече не го ядосваха,

не го дразнеха. Той като че не ги чуваше, като че повече не им обръщаше внимание. Изглеждаше, че той беше се примирил или, като всяка дребна и маловажна случка, и това беше минало на своя ред и се забравяше. Така поне помисли Теохарий, така беше помислил на първо време и Милан.

Но дядо Давид не беше се успокоил. Той само беше прибрал и скрил някаква мъка в себе си и тъкмо защото тая мъка беше мълчалива, без тия сприхави избухвания, които бяха тъй свойствени на неговия нрав, затуй и беше по-силна, макар и незабележима. Теохарий поне не забелязваше нищо. Но Милан, с по-добро сърце и при това навикнал като всеки болен човек да се самонаблюдава и да се сравнява с другите, за да проверява всевъзможните си болести, които често и не съществуваха, беше забелязал вече, че нещо недобро става с дядо Давида. Дядо Давид не беше предишният. Някакъв червей се беше вмъкнал в тоя силен и як като някой дъб човек и мълком го разяждаше.

И Милан започна да следи, да проверява догадките и предположенията си. И наистина, много пъти той виждаше как дядо Давид, седнал по турски на леглото си, гледа през прозореца или пред себе си, мълчи с часове, мисли и пуши. Това понякога се случваше и по-рано. Но сега тия продължителни мълчания дядо Давид прекъсваше със силна въздишка, като дори не се предпазваше да не го забележат, изваждаше табакерата си, направляше си нова цигара и пак се замисляше. Друг път Милан го запитваше за нещо. Дядо Давид се обръщаше, поглеждаше го с един блуждаещ и невидящ поглед и Милан трябваше да повтори думите си, та да го разбере и му отговори. Явно беше, че неговата мисъл, вгълбена и устремена навътре в душата му, с мъка се откъсваше нанавън.

Че с дядо Давида наистина ставаше нещо недобро, най-ясно се виждаше от това, че той започна да не спи нощно време. Или ако спеше, спеше с чести прекъсвания, с бълнувания. Милан също имаше своите безсънници и неведнъж беше чувал как дядо Давид се обръща ту на една, ту на друга страна, или пък, ако беше по-заспал, как мърмори нещо неразбрано. Веднъж в тъмнината се чу скърцане на зъби продължително, свирепо. Дядо Давид имаше всичките си зъби и като го слушаше как скърца с тях, какви задавени, с мъка произнасяни звуци издава в съня си, Милан мислеше, че навярно старецът сънува как се бори с Атиш Пехливан, прочутия оня разбойник, с когото той, както неведнъж беше разказвал, беше се борил някога на живот и на смърт. Но колкото повече се вслушваше в бълнуванията на дядо Давида, толкова Милан се

убеждаваше, че тия задавени звуци, тия неясни думи, придружени с пъшкания и въздишки, не всякога отговарят на воинствените сънища, които той предполагаше, че старецът вижда в съня си. В тях по-скоро имаше мъка, имаше страдание и скръб, отколкото гняв и свирепа ярост.

Една нощ Милан се събуди и изведнъж отвори очи, като че не беше спал. Разбра, че трябва да е станало нещо, което го е събудило. Той се вслуша. Теохарий спеше и хъркаше, както винаги. В стаята беше почти видело. През рамките на прозорците, на които нямаше никакви пердета, светеше лунната нощ, дълбока, млечнобяла и тиха. Сребърната светлина на месеца влизаше вътре, пресичаше тъмнината на полегати синкави шипове, падаше в пода и чертаеше там ярки квадрати между черни сенки. Беше толкоз тихо, че Милан ясно чу ударите на сърцето си. „Чуваш ли сърцето си как бие, не си добре със здравето си“, спомни си той думите на някого си, като и сега дори не можа да се избави от вечните си самонаблюдения. Но в тая минута креватът на дядо Давида заскърца и Милан се вслуша: дядо Давид тежко се обърна на друга страна, въздъхна и ето заговори пак нещо. Не, това не бяха спомени от битките и приключенията на стареца. Той шепнеше нещо, тихо, нежно почти, молеше се, увещаваше някого, оплакваше се, може би, и болка, страшна болка имаше в тия неразбрани думи и в тоя глас, тъй изменен и тъй непривичен за него. Изведнъж старецът се размърда пак, обърна се и се тръшна възнак на леглото и силно изпъшка. И Милан чу как той съвсем ясно и високо каза: „Майко! Стига! Стига!“ Милан изтръпна: Колко жалост, колко болка имаше в тия думи! И какво можеха да значат те? Милан се надигна и погледна към леглото на дядо Давида: в дрезгавината на месечината се белееше косата му, виждаше се лицето му, той спеше, но изглеждаше бледен и измъчен като мъртвец.

Нямаше никакво съмнение, че нещо се чупи и ломи в душата на дядо Давида. Милан не знаеше отгде идат тия мъки, но искаше някак да го утеши и като не смееше да го попита, ставаше само по-привързан и по-внимателен към него. Теохарий, както по-рано, не виждаше нищо. Но веднъж той случайно беше чул някои от бълнуванията на дядо Давида и още на сутринта му каза:

– Дядка, чух те нощес, че приказваше в съня си. Който приказва в съня си, приказва с умрелите. Не ти е добра работата, старче!

И Милан, и дядо Давид се смяха. Милан знаеше повече, но не се решавахе да обади на Теохарий. Той се мъчеше дори да скрие съчувствието си към самия дядо Давида, за да не възбуди някак подозрението му.

Най-последна стана това, което нито Милан, нито който и да било друг

можеше да очаква: сърцето на дядо Давида изстина и към неговия кон. А по-рано неговата гордост и радост, че има тоя хубав кон, светеше и в очите му, отразяваше се и върху цялото му лице. Тогава дядо Давид живееше само със своя кон.

Сега вече не беше тъй. Една вечер Милан, както често правеше, излезе с дядо Давида, за да го придружи, когато отиваше да прибере коня си. Милан беше се спрял при яхъра и гледаше как дядо Давид иде, затънал до пояс в тревата, а до него, с вдигната глава и разпусната грива, вървеше големият му кон. Но все пак и конят, и човекът изглеждаха малки, защото наоколо полето се разстиляше надалеч, светло, позлатено от стърнищата, изравнено и чисто, осеяно само с гъсти купчини от кръстци и купи сено. На запад, сред малки облаци като от жарава, засядаше слънцето.

Дядо Давид върза коня пред яхъра, сложи отпреде му корито с ярма и се стъписа назад. Милан стоеше при него и гледаше коня. Той го виждаше не за първи път и все пак го гледаше поразен и слисан. Месеци вече наред конят прекарваше на открито, сред обилната и буйна трева на поляните, гдето го сварваше росата и го огряваха първите лъчи на слънцето. Той беше се оправил, беше се окръглил повече, но не беше затлъстял; пепелявата му козина, гъсто поръсена с черни капчици, беше гладка и лъскава като полиран гранит. Нозете му от коленете надолу бяха черни като смола, черна и тъмна беше и тежката и плътна маса на гривата и опашката му. И някаква страшна мощ, непреодолима и непокорна, някаква дива и горда красота имаше във всичките му движения. Боязлив по природа. Милан гледаше тоя кон, сякаш пред очите му стоеше някакво страшно и красиво видение на широките полета, и в душата му, наедно с възхищението, се повдигаше смътен страх. Дядо Давид също гледаше коня, но мълчеше и само поглаждаше с ръка дългите си бели мустаци. После той се загледа в земята, позамисли се и каза:

– Мисля да взема че да го продам...

– Да го продадеш ли! Защо? – изненада се Милан.

– Омръзна ми вече. Мъчно може да се служи на такъв кон. Стар съм и не мога вече да му шетам...

В това неочаквано признание на дядо Давида за слабостта и старините си Милан позна пак тая скрита и мълчалива мъка, която старецът от някое време насам носеше в душата си. Той замълча. Конят престана за минута да яде, издигна главата си и, както често правеше, загледа се в далечините и се вслуша; червените лъчи на залеза загоряха в очите му, по гранитния му гръб се разлиха румени блясъци. Кой знай дали

виждаше нещо, но като че от далечините го зовеше нещо чуждо на хората и на тяхната воля.

– И хубаво ще направиш – каза най-после Милан, като гледаше коня и чувствуваше предишния смътен страх. – Вземи си някой друг кон, по-кротък, по-мирен. А тоя – продай го. И както се е оправил сега, ще ти дадат добра цена.

– Не ще и дума – съгласи се и дядо Давид. – След десетина деня, като го тегля на сухо, ще го изкарам на пазаря. Ще го продам.

Но нещо повече дядо Давид не каза нито тая вечер, нито отпосле. Както по-рано, той сядаше на леглото си, гледаше през прозореца и мълчеше. И Милан разбираше, че за други, по-далечни и по-чужди на катадневния живот неща мисли дядо Давид, но не можеше да се догади и да свърже в нещо ясно и определено всичките си предположения. Веднъж, след като по обичая си беше мълчал дълго време, дядо Давид му каза:

– Какъв живот живеем ний тук! Кажи го затвор, кажи го пустиня. Дохожда празник, дохожда свят ден, а няма черква да влезеш и като всеки човек да се прекръстиш и да запалиш една свещ. Имаме си и ний близките, имаме си умрелите, а няма как да ги поменеш, да им отслужиш...

III

Нещастията идат винаги неочаквано. Един ден в Али Анифе се разнесе новината, че в селото ще се открие телеграфопощенска станция. Голяма радост обзе чиновниците от границата. Като че тая жица, която щеше да дойде от далечния и хубав свят, за който можеше само да се бленува, щеше да измени и собствения им живот и да ги отърве от смъртната скука на еднообразните им дни. Но тая новина не зарадва само дядо Давида. За него тя беше нов и жесток удар. Защото и сам той знаеше, пък и другите бяха го казали вече, че щом новата станция се открие, ще има държавен куриер, който ще пренася пощата. Значи, от стария дядо Давид и от неговия кон нямаше да има повече нужда.

Но дядо Давид не се отчая. Ако той все още можеше да се огъне и поколебае от едно страдание, което идеше отвътре, от душата му, и което само той знаеше, при тая опасност, която идеше отвън и беше видима за него и за другите, той не трепна, не се смути, по-скоро той се ядоса, но се въздържа и не издаде яда си. Обзе го това спокойствие, тая смелост и коравина на духа, които го обземаха и в дните, когато трябваше да върви срещу куршумите и коварните примки на делиорманските разбойници. Когато му говореха за новата станция, той повдигаше с двете си ръце едновременно краищата на дългите си ястъклии мустаци и се смееше. Подиграваше се с онзи нещастник, който щеше да бъде куриер и щеше да пренася пощата с някоя едноконна бричка, впрегната с пуста бяла кранта, като ония, с които татарите продават дини и пъпеша. Други път пък с едно престорено примирение казваше, че и без това е дошло вече време да напусне службата и да гледа старините си.

Отново той заживя със своя кон. Да го продаде, за това, пази боже, и дума не можеше да става. Напротив, било защото конят стана пак за него всичко, както по-рано, било защото го беше яд и искаше да покаже превъзходството си над всички пощенски куриери в света, той започна да го гледа още по-добре, даваше му още повече зоб. Но сега в грижите му за коня нямаше предишната нежност, нямаше предишното кротко и внимателно отнасяне; гледаше го наистина добре, но някак сурово и строго, кипваше често и често пъти за нищо удряше коня с юмруци или го риташе в корема. Но конете са най-чувствителните животни и, вън от лошото отнасяне, самото неспокойствие и невъздържаност на дядо Давида премина и върху неговия кон. И по-рано конят си беше буен,

подвижен и горещ, но сега той излизаше от обора като някой змей, разлютен, бесен, едва удържим. Суров и твърде много унесен в себе си, за това и непринудено смел, дядо Давид не обръщаше голямо внимание на беснуванията на коня и неговата силна ръка все още успяваше да го укротява. Но промяната у коня, това растящо злонравие и нервност, които той като че не виждаше, лесно се хвърляха в очите на другите. Милан пръв го забеляза и страхът, който конят на дяда Давида му вдъхваше винаги, порасна още повече.

Както по-рано, всяко заминаване на дяда Давида за града събираше много любопитни. Повърна се предишната гордост и юнашки вид на стареца. Той шеташе около коня, поправяше туй-онуй и много пъти, когато се случеше да мине покрай задницата на коня, не се и обаждаше вече, както правеше това по-рано. И понякога конят, като чуваше тежките му стъпки отзаде си, потрепваше, посвиваше се, като че очакваше някой ненадеен удар, и изведнъж задният му крак се издигаше, подковата бляскаше във въздуха и последваше такъв удар, че ако улучеше човека, мъчно можеше да остане жив. Дядо Давид не оставаше длъжен и веднага острият връх на тежкия му чизъм се забиваше в ребрата на коня. Животното пръхтеше, въртеше се на мястото си, ставаше от минута на минута по-неспокойно. И неведнъж се случваше, че конят, притихнал за малко, обръщаше назад цялата си глава, устремяваше пламналите си, замрежени от бухналата отпред грива очи и гледаше дяда Давида внимателно, крадливо, със зловещ и преднамерен поглед, който можеше да има човек, но не и едно животно.

Когато Теохарий пушаше юздата на коня и дядо Давид потегляше, пак се повтаряха ония луди подскачания, но сега те не приличаха на нягашния грациозен танец, на който тъй много обичаха да се любуват стражарите и пътниците; сега конят се хвърляше буйно и бясно напред, настрана, опитваше се да наведе глава и да хвърли ездача, преплиташе нозе, напрягаше всичките си сили, за да скъса подпругите, да захапне юздата в зъбите си и да се понесе по волята си. Всеки друг ездач би се уплашил. Но дядо Давид стоеше твърдо на седлото и не сега беше времето, когато окоето му можеше да трепне и да се уплаши. Махмузите се забиваха в ребрата на коня, острият шип на мундшука разкъсваше раззиналата му уста и животното, ще не ще, се поукротяваше, влизаше в пътя и поемаше своя бърз и плавен раван.

Дядо Давид туряше тогава ръка на хълбока си и накривената му фуражка захващаше да се издига и да пада вълнообразно във въздуха.

– Като казак седи на коня – говореше Теохарий, като гледаше след

дядя Давида.

Но в ума му беше се спряла друга мисъл и той прибавяше загрижено:

– Хубав кон, няма какво да се каже, хубав; ама туй, дето се обръща назад и гледа, то не ми се харесва, Един кон обръща ли се назад и те гледа, бягай от него...

При тия думи Милан, който също гледаше подир дядя Давида и мислеше за децата си, въздишаше. Някаква смътна и неопределена тревога се повдигаше и растеше у него при всяко заминаване на дядя Давида.

А новата телеграфна линия вече се строеше, и то тъй бързо, както никой не предполагаше. Телеграфните стълбове се редяха един след друг през полето, жицата се обтягаше, работниците се местеха все напред и още не беше преминала треската на любопитството в Али Анифе, когато първите телеграфни стълбове се показаха на хоризонта откъм запад и също като пътници, наредени един след други, заслизаха надолу по пътя. Тогава у дядя Давида стана нова рязка промяна. И по-рано, когато той пристигаше от града, у всички оставаше съмнение, че е пиян: сега това личеше вече съвсем ясно. Нещо повече: той започна да пие, без да се предпазва, и през дните, когато почиваше. Тогава изпадаше в голяма искреност и признаваше работи, които по-рано мъчно признаваше. Така, веднъж като стигнал до Каралезката чешма, като всеки пътник, който пътува през това безводно поле, гдето няма друга чешма освен тая, слязъл и напоил коня си, но когато рекъл да се качи отново, конят го повлякъл, той не можал да се удържи на седлото и паднал.

– Добре, че кракът ми не остана в зенгията – разказваше той. – И остави туй, ами се повърна и искаше да ме тъпче с крака...

По-скоро можеше да се повярва, че като всички подплашени коне конят на дядя Давида неочаквано е изменил посоката си, отколкото че се е повърнал назад, за да го тъпче. Но Милан знаеше тая скрита борба, която се водеше между дядя Давида и коня му, и затова беше наклонен да вярва на всичко. Конят е можал да бъде хванат само защото юздата се заплела в предните му нозе.

– Як излезе каиша – смееше се безгрижно развеселилият се дядя Давид, – як излезе каиша и тъй го стегна, че закова главата му в земята. Очите му изскокнаха като на настъпен гущер. Чакай, ще види той как се хвърля човек, ще го науча аз него...

За дядя Давида това беше дребна случка; никакво вълнение, никакъв страх не се забелязваше у него. По-самоуверен и по-безстрашен той

ставаше от ден на ден. Че пиеше много, това се виждаше; но той като че се подмлади, поправи се, лицето му се зачерви, опълченските му мустаци бяха винаги засукани нагоре. И стъпката му стана по-твърда и по-тежка. Той беше извадил някакви старинни шпори, турил ги беше на чизмите си и сега техният треперлив звън в продължителна струя се носеше около митницата.

Започна да се хвали, говореше по-често за миналото и за борбата си с Атиш Пехливана. Понякога отиваше при камината, вземаше една от големите сабли, гледаше я усмихнат, после я изтегляше и ръждясалят ѝ дълъг клин прозвънтяваше във въздуха. Разкрячен, с високи чизми и старовремски шпори, той въртеше голямата и дълга сабля, лицето му светеше от някакво вдъхновение, белите му мустаци стърчаха нагоре и гъстите бръчки в ъглите на очите му чертаеха някаква лукава, весела и зла усмивка.

От грубостта на дяда Давида започнаха да се оплакват мнозина. Той се караше с пътниците, възразяваше на секретаря, мърмореше дори и против Дядото. С Рафаилова той се кара отново, и то тъй, че работата дойде до бой. А една вечер, когато беше се вече стъмнило, около митницата се чу вик, наблизко дрънкаха хлопки на овце, два гласа се издигаха, пресичаха се и се месеха в тъмнината; после настъпи тишина и се чува тъпи удари, един, два, три... Хлопките задрънкаха по-често, стадото се отдалечи и наедно с него в тъмнината заглъхваше един старчески глас, в който имаше сълзи.

– Казах му толкоз пъти – говореше дядо Давид, като се върна разпъхтян и уморен, – думам му: не се увирай тука, върви на друго място, към широк. Не! Не взема! На ти тебе сега една трева, че да я помниш, докато си жив.

Дядо Давид беше бил тая вечер стария овчар дяда Петра Горещника, всичката вина на когото беше тая, че за да намери по-добра трева за стадото си, завъртяваше се понякога край митницата.

Както по-рано, Милан не смееше нищо да каже на дяда Давида. Но такъв, какъвто беше станал напоследък, той не му харесваше. Това безгрижие и това самозадоволство, които проличаваха и в зачервената му и здрава шия, тая надменна суровост и грубост го отблъсваха, натъжаваха го. И той си спомняше за оная внезапна кротост, за оная старческа доброта и смиреност, които се бяха явили у дяда Давида, когато беше чул клетвите на Рафаилица; спомни си за неговите продължителни замисляния, за мъките, които таеше в себе си, за неспокойните му сънища, за блънуванията му и за оная безкрайно жалостен и горък вик, чийто

смисъл той още не можеше да разбере: „Майко! Стига! Стига!“ Тоя дядо Давид го нямаше вече. Пред него стоеше един коравосърдечен, сприхав, упорит и непреклонен човек. И най-лошото беше, че тоя човек почти винаги беше пиян и навсякъде около себе си разнасяше неприятен дъх на ракия.

Но Милан беше слабодушен човек и когато беше с дядо Давида, и приказваше с него, и се смееше. Горчивите и безрадостни мисли му идеха на ум само когато дядо Давид заминаваше за града. Веднъж, когато той гледаше подире му и изпращаше с очи големия пепеляв кон, който в праха и светлината на слънцето вече се закриваше в улиците на селото, Милан се обърна и видя дядо Петра Горещника. Заобиколен от големите си кучета, разгърден и с големия си кривак в ръка, старецът неусетно се беше приближил до митницата. Стадото му пасеше наблизко и лекият вятър, който духаше в тая ранна сутрин, носеше дъх на трева и топла пръст.

– До-брутуро! Тук ли е управителя? – попита Горещника и в същото време надникна през отворените врата на канцеларията, видя управителя и без да говори повече с Милана, изправи кривака си на стената, сне калпака си и влезе.

– Добрутро! Додох, господин управителю, да го кажа направо, додох да се жалвам...

– Милане – чу се кроткият глас на Дядото, – затвори вратата и си гледай работата.

Милан затвори вратата, поиска да подслуша, но не можа да чуе нищо, защото Горещника, против обичая си, заговори по-ниско. Той се бави доста и, както се виждаше, Дядото беше го поканил да седне по-близо, защото и неговият глас се чуваше неясно и по-надалеч. Горещника най-последно излезе и когато пое кривака си и тури големия калпак на главата си, погледна Милана: в сините очи на стареца сега имаше повече спокойствие. Милан тръгна с него.

– Всичко му казах – каза Горещника, като се спря по-настрана и извади кожената си кесия, за да си направи цигара, – всичко; господин управителю, рекох, тъй и тъй... Как тъй, че като е стражар, да не е господ пък? И да ме бие, мене, стар човек!

– Значи, всичко му каза?

– Всичко. Ама слушаш ли, Миланчо, аз не съм такъв човек, не обичам да се заяждам, ама с Давида не може инак. Лош човек, пиян човек. Такъв си го знам аз от мома още... Как да не го знам, знам го аз добре, затуй той не ме обича и не ме пуска тъдява. И знаеш ли? – Горещника

сними гласа си. – Той не от добро забягна от селото си. И там пак тъй – бре пиянство, бре кавги, бре коне, с кон в кръчмата е влизал. Имаше булка, млада, хубава – умори я, майка му, старата, и тя не видя хаир, умря подир нея. Свекърва и снаха рядко си живеват, ама те се имаха, пък и добра женица беше булката.

Горещника замълча, цъкна с огнивото си и приятна миризма на прахан се разнесе наоколо.

– Хм... – продължи той и се усмихна – като слушам как Рафаилица къльне Коста, като че слушам майката на Давида. И тя тъй го кълнеше, досуш тъй...

– Кълнеше го! – прошепна някак учудено Милан.

– Кълнеше го и още как. И в къщи, и в черква, и на гробищата при гроба на булката.

Горещника помълча замислен и прибави:

– Не знам, хора сме, никой не знай какво ще му се случи, един господ знае какво ни е писано; ама все пак да ти кажа ли, Миланчо, майчината клетва е лошо нещо, майчината клетва стига!

И той си тръгна, като крачеше широко и се подпираше на големия си кривак. С него тръгнаха и големите му кучета.

Милан остана сам и замислен заходи пред митницата. Той гледаше работата си, приказваше с Теохарий, но винаги, когато останеше сам и свободен, започваше да се разхожда пред митницата, все тъй замислен и загледан в земята. Късно вечерта той пак ходеше там, преминаваше ту пред осветените прозорци, ту се закриваше в тъмнината. Когато си легна, заспа много късно. И току-що заспал, той се стресна в съня си; стори му се, че чува тежки и бързи копита и сякаш грамадната сянка на дядо Давидовия кон падна връз прозорците на стаята. Милан чуваше ударите на сърцето си, но се повдигна и видя, че леглото на дядо Давида е празно, и едвам сега се досети, че той е в града. Вън вятърът разклащаше тъмните вейки на овошките и техните сенки пробягваха по осветените прозорци.

IV

Най-после телеграфната станция в Али Анифе беше готова. В една от стаите на селския хан, наричан още хотел „Международна странноприемница“, наредиха апарата, маси, шкафове. Жицата, слязла от баира и провлечена измежду къщите, достигаше до тая стая и влизаше през прозореца. Всичко беше готово: над вратата надпис, украсен с познатата емблема – две кръстосани тръби, – а във окачиха зелена кутия с надпис „Поща“. През отворената врата се виждаше началникът на станцията, седнал до апарата, чуваха се ту бързи, ту по-бавни почуквания; из коридора се мяркаше разсилен в униформа.

Всичко това с най-малки подробности беше разказал Теохарий, който беше ходил в село и както се виждаше, беше попийнал. Той дори каза, че новият куриер бил назначен, щял вече да започне да пренася пощата и че ако утре дядо Давид замине за града, то е за последен път. Тая новина дядо Давид изслуша, както беше седнал на тревата пред митницата, с шише ракия пред себе си. Усмивката си остана на лицето му, но той усети, че нещо се скъса в него, някаква парлива топлина се разля по цялото му тяло. Един миг той наведе очи към земята и се замисли; после изправи глава, разсука големите си хайдушки мустаци и се засмя сухо, неестествено, принудително. Теохарий искаше да приказва още за станцията, но дядо Давид простря ръка към него, като че искаше да запуши устата му, и рече:

– Остави сега туй; пий да прием, куче! – и пак се засмя със своя сух и изкуствен смях.

Обзе го някаква странна и трескава веселост; не приказваше много, но каквото и да кажеше Теохарий, той все се смееше; и пиеше ракията като вода, с една страшна и неутолима жажда. Милан се разхождаше наоколо, мълчеше и мислеше.

Никой не можа да каже положително дали през тая нощ дядо Давид беше спал, или не. Отпосле, когато Милан и Теохарий се ровеха в спомените си, казваха, че и двамата бяха го чули да обаря в обора, да излиза и да влиза в стаята. Дори Теохарий, както сам признаваше, нямаше и да се събуди, ако дядо Давид не беше се препънал в една от големите сабли и не беше вдигнал с това голям шум. Сутринта, когато се събудиха, намериха го станал, стегнат вече и готов за път; очите му бяха зачервени и вървежът му малко несигурен.

На определения за тръгването час той изведе коня си. Пътниците, които бяха подрали и спрели пред митницата, Теохарий и Милан, секретарят, Дядото и някои войници от поста, всички тия хора гледаха учудено зрелището, което се откриваше пред очите им. Едрият пепеляв кон с черни нозе и черна грива излезе от тъмните врата на обора, като цвилеше и размяташе дългата си опашка. Дядо Давид наклоняваше назад цялото си тяло, за да може да го удържи. Ни една минута конят не можеше да остане спокоен и да се спре на едно място; всяка жила, всеки мускул на огромното му тяло трепереше. Той оглеждаше широкото поле, което се разстиляше наоколо, вече посърнало и помрачено от облачното небе, разкриваше ноздри и дълбоко поемаше пресния въздух, цвилеше, пръхтеше и биеше земята с тежкото си като железен млат копито. Дядо Давид се сърдеше и за да укроти коня, или опваше с две ръце юздата с такава сила, че конят се стъписваше назад, като че щеше да падне, или го риташе в търбуха; конят се наскрежи, затрепера, очите му загоряха, изпод клепачите му се показаха кървави ципи.

Теохарий застана пак пред коня, докато дядо Давид се приготви и се качи. Конят беше неспокоен и, както се случваше по-рано, той пак възви глава, устреми и спря погледа си върху дядо Давида, после се изправи и сви уши, като че очакваше нов някой удар. За първи път дядо Давид не можа да се качи с първо стъпване на стремето; той сложи отново крака си, позасили се и тежко и с мъка падна на седлото. Теохарий пушна юздата. Конят литна напред, но и дядо Давид не се опита да го спре, а го остави да се понесе в бесен галоп още от мястото си. Всички гледаха изтръпнали и чакаха да стане някое нещастие, толкоз повече че дядо Давид се полюляваше ту на едната, ту на другата страна; но дядо Давид не падна: чуваха се тежките удари на копитата и конят все повече и повече се отдалечаваше.

В тоя бесен галоп дядо Давид влезе в селото, премина покрай новата станция, без да погледне към нея, загуби се в дола и след малко се показа по пътя въз баира. Конят все галопираше, минаваше като стрела разстоянията от един телеграфен стълб до друг и на ония, които гледаха, им се струваше, че дядо Давид отива в града, а в противоположна посока, срещу него, телеграфните стълбове като че ли бягат към селото. Най-последно конят прехвърли баира и се изгуби; край извивките на пътя останаха само телеграфните стълбове.

Едвам тогава Милан и Теохарий престанаха да гледат на запад и почувстваха, че седят тъй отдавна и че тоя път изпращането беше траяло повече отвсякога. Те се погледнаха в очите, една и съща мисъл мина

в ума им. Теохарий дори се накани да каже нещо, но Милан тръгна и тъй упорито се загледа в земята, и тъй скръбно стана лицето му, че Теохарий замълча и не каза нищо.

През всичкото време на своята служба, с една неизменна точност, на която държеше и с която се гордееше, дядо Давид пристигаше от града винаги точно в единадесет часа преди обяд, не закъсняваше и не прибързваше нито с една минута и затова всеки можеше да свери часовника си с неговото пристигане. На другия ден Милан много по-рано започна да гледа към баира на запад и когато наближи единадесет часът, той се спря и зачака. При него дойде и Теохарий. Те гледаха и всяка минута чакаха да се покаже на хоризонта познатият силует на конника. Времето им се стори дълго, никой не се показваше.

Теохарий извади часовника си.

– Единадесет без четвърт – каза той, – за десет минути той дохажда от баира дотука. Има още пет минути.

Той се приготви да тури часовника в джеба си и едновременно и той, и Милан извикаха:

– А! Ето го!

Много бързо, в няколко само плавни издигания, на гребена на баира се показа и изведнъж израсна грамадният силует на коня. Нямаше никакво съмнение, че това е конят на дядо Давида. Но какво става там? Конят не идеше в тоя равномерен раван, както винаги, а летеше с всичките си сили; облаци от прах се вдигаха изпод нозете му, той се извиваше, както се виеше пътят, отминаваше един телеграфен стълб, отминаваше втори, трети и все летеше надолу.

Разтревожени и смутени, двамата стражари излязоха от пруста и пристъпиха напред, за да могат да видят по-добре. Крайните къщи и плетища закриваха пътя през селото; но там се вдигна прах, чу се някаква връява и викове. Милан и Теохарий устремиха очи в оная точка, гдето пътят излизаше от отсамната страна на селото. И ето зачу се тежък тропот на копита, мярна се развяна грива и изведнъж конят се показа цял, понесен в луд бяг към митницата. Ездача го нямаше! От едната страна на коня висеше и се влачеше на земята нещо тъмно и тежко...

Стражарите разбраха всичко и изтръпнаха, полето сякаш се зачупи и залюля под тях. В същия миг конят стигна, мина край тях и като направи кратък завой, спря се като закован на същото място, гдето спираше винаги. Седлото му беше обърнато, в едното стреме стърчеше препъхнат крак и надолу към земята висеше безформено и кърваво тяло, тялото на дядо Давида. Конят беше цял в пот, отслабнал и изтънял само в един

ден; той дишаше тежко, издигнатата му опашка се отпусна, разкри зачервенелите си ноздри и силно и дълбоко изпръхтя.

Подпоручикът, фелдшерът, Рафаилов, няколко души войници тичаха към митницата, уплашени и ужасени. А от един от разтворените прозорци се подаде и надникна побелялата глава на Дядото. Лицето му изглеждаше спокойно, бялата му брада се разстилаше по гърдите му. Той гледаше сега над очилата си, отвесната черта се яви пак между веждите му, но в погледа му сякаш нямаше ни учудване, ни изненада: той сякаш виждаше това, което отдавна бе очаквал да стане.

КРАЙ

Източник: Словото
Набиране: Гургана Мечкова или Мартин Митов

Публикация

Йордан Йовков, „Събрани съчинения в шест тома“, Том втори; „Български писател“,
С. 1976. Под общата редакцията на Симеон Султанов.

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/7899>]